

PETŐFI OLTÁRÁRA.

IRTA: ✓

MÓRA FERENC.

SZEGED, 1924. A DUGONICS-TÁRSASÁG KIADASA.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000954738

26861

Dugonics-Társaság 1924 március 25.-én tartott évi rendes közgyűlése Szalay József dr. elnök indítványára elhatározta, hogy összegyűjtve kiadja azokat a verseimet és beszédeimet, amelyeket a Petőfi-centennárium idején itthon és szerteszét az ünneplő országban előadtam, mint a Dugonics-Társaság főtitkára. Szeged irodalmi társaságát az a cél vezette, mikor ezt a határozatot hozta, hogy az országos Tedeum-ban való részvételének olyan jelét adja, amely legalább egy-két könyvtár polcán megmarad. Minél nagyobb megtiszteltetés volt számomra, hogy a Társaság választása éppen az én kis gyertyácskáimra esett, amelyek nagyon szerény helyet foglalnak el a Petőfi-oltár sarkán, annál jobban fájlalom, hogy egy része ezeknek az alkalom-gyújtotta és nem maradandó életre szánt tarka gyertyácskáknak máris elveszett, még az én szemem elől is.

Amit sikerült összeszednem a lapokban megjelent Petőfi-írásaim közül, azt félve foglaltam bele ebbe a kis könyvbe. De azzal biztatom magam, hogy aki az oltár előtt lebo-

rul, annak nem a ruháját kell nézni, hanem a szívét.

A Dugonics-Társaság nevében ezen a helyen is hálás köszönetet kell mondanom Várnay Dezső könyvkiadó urnak, aki mint Társaságunk alapító-tagja áldozatkészségével megkönnyítette ennek az emlékfüzetnek százhusz példányban való megjelenését.

Szeged, 1924 március.

Móra Ferenc.

Pásztorköszöntő a kiskőrösi jászolnál. *)

Kit Isten lelke lángja lelkezett
S a kőrösi jászolba helyhezett,
Pihentető esztendő-szombatán,
A havas éjbe hallgató tanyán
S az örökélet pólyáiba ott
Angyalaival betakartatott:
Világra fénylő glóriás gyerek,
Térdeplő dallal hadd köszöntselek!

Látod, hiszen én nem vagyok király,
Aki kéretlen kincseket kínál, —
Az alföld-tengersík vidékiről,
Pásztor vagyok a kunok földjiről,
Pásztor, ki felhőket legeltetek,
Buzaföldön csak pipacsot szedek,
Dalos szívemnél nincsen egyebem,
De azt egészen öledbe teszem.

Arany helyett hazámbul hirt hozok:
Még megvan a királydinnyés homok
S a szél, mely busan barangolja át,

*) Felolvasva a Petőfi-Társaság 1922. szilveszteri diszgyűlésén.

Nem fujta még be lábaid nyomát:
 Mikor a földnek ágyat vet az éj,
 Tevéled álmodik a rónamély
 S mikor a nap az ég hegyébe hág,
 Téged hoz vissza a hű délibáb.

Tömjént se hoztam. Minek az neked?
 Hoztam egy marék nyárfalevelet,
 Akácerdők illatüzenetét,
 A szénatermő rét lélekzetét,
 Kakukfüveknek a legszagosát,
 Vadrózsáknak a hajnalpirosát,
 A csalitbul, amelynek ágbogán
 A te sziveddel sir a csalogány.

A fű, a fa, a föld, az ég, a lég,
 Mind a tiéd az, mind a régi még —
 S a nép, a nemzet? Ó, ne kérdjed ezt!
 Elsápad a dal és dadogni kezd.
 Magam szavával szólni nem merek,
 A halhatatlan képpel felelek:
 „A végtelen birodalom helyett
 Adának néki egy szűk ketrecet!”

Isten kezében égtünk kard gyanánt
 S ma tört vasul szemétre hányatánk
 S ki volt világbiró nagy úr elébb,
 Ma rajt' uradzik a szökött cseléd.
 S míg kint a végítélet ostromol,
 Itthon a kinzott szív s agy megbomol,
 Testvérre gyilkot testvérkéz szegez, —
 Jaj, de keserű magyar mirrha ez!

És mégis, mégis, Isten követe,
 Mit eléd hordánk, mind hadd idele,
 Csak mi szívem ma dalra ihleté:
 Csak a mirrhát vidd az Isten elé.
 Zörgesd meg véle aranyasztalát,
 Sikoltsd el néki fajtád jajszavát
 S amig palástját csókkal illeted,
 Követelj nekünk uj ítéletet!

S mig térden állva sir e dal feléd,
 Fönt már hasad a csillagos mennyég,
 Látom kinyitni a gyémántkaput,
 Az Isten szeme könnyel telefut
 És ahogy Téged a szívére von,
 Kisüt belőle ránk az irgalom
 S bocsánatot zeng a szeráfi ének
 Petőfiért Petőfi nemzetének.

A koltói cigánylány.*)

Méla tücsök vagyok én
Gyalogösvény szélén, —
Pacsirtákkal szállani
Hogy merészelnék én?
Mig ők himnuszt zengnek az
Örökkévalóru
Én e halk dalt cirpelem
Pila Anikóru.

Nem volt hattyu, hófehér,
Sem királyi kócsag,
A szerelem bujdosó
Gerlicéje volt csak.
Nyár-est volt, hogy megpihent
A Petőfi vállán,
Piros rózsát kacagó
Fekete cigánylány.

Erdőd felül feketült
Haragos napszállat . . .
„Fellegeknél feketébb
Szivemen a bánat!

*) Felolvasva 1923 febr. 15.-én a gyulai Petőfi-ünnepen.

Várkisasszony habkeze
 Terítette rája,
 Gyere ide, kacagd szét
 Puszták rózsaszála!"

Puszták rózsaszála volt:
 Nyomtalan lepergő,
 Erdők gerlicéje volt:
 Elhívta az erdő.
 Felcikázó fénybogár:
 Belehunyt az éjbe.
 Rőzse lobbant hegytetőn:
 Hamva szállt a szélbe.

Soha mirtuszt nem viselt,
 Se az özvegy fátylát:
 De soha nem feledé
 Vadgerlice-gyászát.
 Ő a költő porait
 Legtovább kereste, —
 Mig le nem szállt rája is
 Az örök napeste.

Sirja halmát valahol
 Vadszegiü benőtte,
 Porló szíve megeredt,
 Rózsa lett belőle.
 Hazajáró csalogány
 Sokat sirt e síron,
 — Selyemkendőül reá
 Én e dalt borítom.

A Petőfi-mithosz.*)

Egy innen-onnan száz esztendő's anekdotával kezdem, amelynek se helye, se gazdája, nem is tudom, hogy hol olvastam. Egy anekdota szerint ahogy nagy Napoleon meghalt, a lelke bekopogtatott a menyország ajtaján. (Ámbár hiszen azt inkább úgy képzelné az ember, hogy éjjel-nappal tárva-nyitva várja a vendéget. Pláne száz esztendővel ezelőtt, mikor Metternich megcsinálta a szent szövetséget úgy, hogy akkor csupa szent ember volt a világon.)

Szóval kopogtat Napoleon és a jó Isten kiszól neki:

- Ki az?
- A franciák császára.
- Hogy lettél az?
- Népem akaratából.
- No az derék dolog, fiam, gyere, ülj ide mellém.

Kisvártatva megint kopognak.

- Ki az?

*) Beszéd a Szegedi Magántisztviselők Egyesületének 1922 nov. 30.-án tartott Petőfi-ünnepén.

— A szárdiniai király.

— Hogy lettél az? — kérdi a királyok királya.

— Beleszülettem a királyságba, örökölttem az apámtól.

— No te is bejöhetsz, majd találsz itt valami zugot magadnak.

Megint motoszkál valaki az ajtón, megint kiszól a jó Isten:

— Ki az már megint?

— Az osztrák császár.

— Hogy lettél az?

— Isten kegyelméből.

— Az enyémből? Nem emlékszem, fiam, itt nincs semmi kereseted.

Azt hiszem, ebben a kicsit triviális anekdotában, amivel száz esztendővel ezelőtt mulatták magukat a táblabirák (persze csak éjfél után, mert éjfél előtt akkor is mindenki lojális volt), azt hiszem, ebben több van fulánkos humornál. Ebben benne van az embereknek az a mélységes és tömérdek tapasztalaton alapuló hite, hogy a teremő Isten a maga kegyelmét, teremő erejét, örökkévalóságát nem azoknak osztogatja, akik pillangóéletre születtek a világ napos oldalán. Ez lehet szeszélye a jó Istennek, lehet igazságossága, de mindenesetre megállapíthatatlan végzése, hogy Krisztus urunk születése óta a betlehemi csillag sokkal többször áll meg a szegények kunyhói, mint a hatalmasok palotái felett.

Mi annak az örömnünnepe-re gyűltünk ma össze, hogy száz esztendővel ezelőtt a betlehemi csillag egy kiskörösi parasztház felett állt meg, amelyben a teremő Isten egy szegény husvágómesterember és egy istenadta cselédleány elsőszülött fiába lehelte bele a maga halhatatlanságát. Itt van a kezdete a Petőfi-mithosznak, amiben én kezdettől végig látom a külön magyar Isten kezét. Ez a kéz hozta ki a csecsemő gyerek bölcsőjét a kiskörösi tótok közül, ahol tán magyarul se tanult volna meg és helyhezteté a kiskunok városába s ez ölelte vissza a lelkét magába, huszonhat éves korában, mikor az élet még nem vethetett rá makulát és testét maga temette el, mint a Mózesét Moáb mezején, hogy halandó soha meg ne tudja, hol van az a hely. Ha semmiért nem, ezért hinni kell a magyar isteni gondviselésben, hogy ilyen véget juttatott a legnagyobb magyar költőnek. Nem jó rágondolni, mi lett volna Petőfiből, ha ágyban, párnák közt hal meg, akár mint a Bach-korszak bujdosója, akár mint a kiegyezé-
 es nemzedék akadémikusa és főrendiházi tagja. Akkor van egy szabályos halhatatlanságu nagy költőnk, de nincs Petőfi-mithosunk és nem kiálthatjuk oda kevé-
 lyen a világnak: „ide nézzetek, ti nagyok és hatalmasok, nekünk, kicsinyeknek van egy költőnk, akinek lépteit mindörökre visszhangozni fogják a halhatatlanság csarnokai, aki akkora, mint a ti legnagyobbjaitok, pe-

dig csak huszonhat éves volt, mikor meghalt!”

A Petőfi-tenger partján most a centenárius évben beláthatatlan sokasága áll a szakembereknek, a tudós esztétáknak, hogy kis kanalaikkal kimeritgessék, desztillálják, vegyelemezzék azt az óceánt, amelynek neve Petőfi. Nekem semmi rendi felszerelésem, se kanalam, se lombikom, én nem tudok mást, csak amit a Xenofon görögjei tudtak, akik az Anabazis-ban mikor megpillantják a tengert, arcra borulnak előtte és imádják a csodát: thalatta, thalatta! De ha nem kenyerem és ezen a helyen nem is lehet célom, hogy irodalomtörténetileg és esztétikailag liturgikus szabályosságu Petőfi-evangeliumot mondjak, szeretnék Szeged Petőfi-miséjének ezen az introitusán valami képet találni, amellyel a magam laikus módján érzékeltetném meg, mi nekünk Petőfi. De Petőfinek kellene annak lenni, aki ezt egy képben ki tudná fejezni s félek, nekem sok kép se lesz rá elég.

A szent harsonás volt, aki hajnal pirulásán az első ébresztőt fujta, — hiszen Jókai azt mondja valahol, hogy ha egyszer nemzeti kalendáriumot szerkesztenénk, a március 15-öt Szent Petőfi napjának kellene nevezni. A nemzeti pap volt, aki költészete aranykelyhéből nektárral itatta a szomju magyar lelkeket. A nemzeti bíró volt, aki megdicsőítette a megalázottakat, az eltaposotta-

kat, a kitagadottakat s a dicsőség biborviselői fölött elzugta rettenetes ítéletét. A nemzeti hős volt, aki éppen mindent betöltő magyar szellemével törte át a nemzeti korlátait és elsőnek szerezte meg a nemzeti génusz számára az európai tiszteletet. Ez nem költői kép, de talán legszemléletesebb: a népek kulturéletében ő a mi reklám-táblánk, a mi kis magyar boltunk az ő nevével került bele a világkulturába, a süllyedő magyar szigeten ő az égisz csúcs, amelyet a vizözön soha el nem borithat.

De hát ez még mind nem mond eleget. Talán többre mennék akkor, ha arról beszélnék, mit jelent ez a mostani Petőfi-kultusz. De nekem nehéz erről beszélni, mert már egy tavaszi Petőfi-ünnepen beszéltem róla nem minden keserűség nélkül. Azt mondtam és panaszkodtam, hogy itt nem egy Petőfit ünnepelnek, hanem sokat. Itt ünnepelnek proletár Petőfit és sovinszta Petőfit, lázadó Petőfit és szolid Petőfit, destruktív Petőfit és konstruktív Petőfit, sőt talán még legitimista Petőfit is. Tavasztól télre azonban megváltozott a véleményem és ezt meg lehet nekem bocsátani most, amikor annyit látjuk, hogy a vélemények óráról-óra változnak. Most már belátom, hogy Petőfivel úgy vagyunk, mint a bibliával, mindent bele lehet olvasni: sőt tovább megyek, úgy vagyunk, mint a zsidók a mannával, amiről a talmud feljegyezte, hogy mindenki más ízét érezte, a

gyerekeknek tejizü volt, az asszonyoknak mézizü és a férfiaknak borizü. Hát a mi Petőfinkben megvan minden tiszta iz a rózsaszíromról lehulló harmatcsepptől kezdve a tokaji tűzéig. És nem baj, ha mindenki más izét érzi és mást ünnepel benne, hiszen ösztönösen, vagy tudatosan, akarva vagy akaratlan, mindenki a magyar lángész inkarnációját ünnepli benne.

Egy anekdotával kezdtem, amelyben a földről néztünk fel az égbe; egy legendával végzem be, amelyben az égből néznek le a földre. Ez a legenda talán mindennél jobban megérteti azt, mit jelent Petőfi és Petőfi mai ünneplése a magyarságnak.

A legenda úgy kezdődik, hogy a jó Isten megint fönt ül elefántcsont székében. Körülötte a magyarok szentjei, Árpád apánktól Arany Jánosig. A főtrónálló kerubim Petőfi, szárnyal a vállán, de karddal az oldalán, hanem gallérja itt sincs neki. Fölmentette a viselése alól Szent Mihály arkangyal, a mennyei hadak fő-főgenerálisa, mikor elolvasta azt a versét, amelyiknek az a címe: *Egy goromba tábornokhoz.*

— Nézz le már, Sándor fiam, — mondja neki az Uristen, — mi ujság minálunk, Nagymagyarországon?

Kitekint a kerubim egy aranyablakon, amikor visszafordul, sápadtabb az arca, mint az elefántcsont-trón.

— Nincs már Nagymagyarország, csak

Kismagyarország. Toportyán férgek négyoldalról szétragadozták.

Csönd lesz a kristályoszlopos teremben, csak a magyar szentek halk zokogása hallik. Kisvártatva megint megszólal az Ur.

— Hát most mit látsz, Sándor?

— Nagy tüzek égnek mindenfelé, nem látni az embereket, Uram.

Türelmetlen az Ur, megint kinézet az ablakon.

— A tűz már kialudt, Uram, de most meg már a füsttől nem látni.

Megint eltelik egy perc, megint kinéz a kerubim, de szótalán fordul vissza az ablaktól. A szája csukott, de a szívéen megnyílik a kozáklándzsa-ütötte seb és pereg belőle a vércsepp, mint a rubin.

— No Sándor, mit csinál az én népem?

— Egymást marcangolja, Uram és közös erővel pusztítja, ami még megmaradt.

— Hát akkor pusztuljon el egészen, nem érdemel többet, — mondja az Ur s ahogy lehajtja szép fehér fejét a tenyerébe, végig gördül egy nehéz könnycsepp a szakálán.

Most már senki se küldi a kerubimot az ablakhoz, mégis egyre ott áll reszkető szárnyakkal. S egyszerre csak megfordul, kigyuladt arccal és odainti magához Arany Jánost.

— Gyere csak, János, ezért mégis érdemes volt meghalni!

Mire Arany János odatopog öreg lábai-val, akkorára mind ott vannak a magyar

szentek és egyszerre eláll a könnyük folyása attól, amit látnak. Ezer, meg ezer ünnepi mécses gyul ki a magyar éjszakában, pirosak, fehérek, zöldek, olyan az egész kis ország, mint egy kivilágított oltár és csitt csak, hallani is, ahogy imádkoznak az emberek:

— Petőfi Sándor, Petőfi Sándor . . .

— Ejnye, szólni kellene az Urnak, — mondja Deák Ferenc tünődve Kossuth Lajosnak, de ahogy megfordulnak, már akkor ott áll az Uristen maga is és mosolyogva simogatja meg a kerubim meghajtott fejét:

— Nem veszendő nép az, fiam, amelyik így tud ünnepelni egy költőt. Megkegyelmezek a magyaroknak teérted, Petőfi Sándor!

Korraiz morzsák.*)

A középkor kolostor-életének furcsa alakja volt a *frater falsarius*, aminek lenni kellett minden baráténekkarban. Az a barát volt a *frater falsarius*, akinek kiosztott szerepe volt hamisan énekelni a kórusban. Aki a középkor lelkét ismeri, az meg fogja érteni az énekrontó fráter mély jelentőségét. A kórus énekének csak egy célja van: az isten dicsősége; az azonban nem cél, hogy a bűnös ember a menyországban érezze magát, mikor a szeráfikus szépségű éneket hallja.

Ezért kellett a *frater falsarius* a maga ormóttan kurjongatásaival. Neki kellett eszébe juttatnia az elandalodott jámbor gyülekezetnek, hogy még nem a menyországban van az uristen aranyasztalánál, hanem idelelt a sötét és szomorú földön, ahol bőjt van és szörkámzsa és ostorcsattogás.

Ma este én fogom a *frater falsarius* szerepét vinni abban a kórusban, amely a Du-

*) Előadás a Dugonics-Társaság 1922 dec. 30.-iki Petőfi-ünnepén.

gonics-Társaság Petőfi-miséjén szeráfikus melódiákkal röpíti fel a lelkeket az ég felé. Én fogok emlékeztetni arra, hogy a földön vagyunk, sötét és szomorú földön, ahol a halott költőt szentté avatják, de az élők nem akarják elhinni, hogy isten követje. Önök látják a Petőfi dicsőségének égisz hegyét, amelynek ormán a költő alakja belevész a mithosz arany kódéba. Én morzsákat szedgettem az egykoru lapokból, a kortársak följegyzéseiből s azokban mutatom be önöknek a kor lelkét, amely szinte akarata ellenére fogadta magába az isten követét. Csupa apró adatok, amiket az irodalom-történetírás nem köteles észrevenni a kortörténet lomkamrájában, mert csakugyan nem lényegesek. Én fölszedtem őket, mert őszinték. *Frater falsarius* vagyok, de nem azért, hogy megrontsam a mise harmóniáját, hanem hogy az ő dicsősége chorálját annál teljesebbé tegyem. A többiek elmondják, milyen volt ő; én elmondom, milyenek vagyunk mi, akikhez őt az isten leküldte, mint lelke egy kiszakított darabját. A Tedeumot csak magasztosabbá teheti az, ha zsolozsmázó szívvvel zengik.

*

Szentpétery Zsigmond, aki a magyar színeszet gigantikus hőskorának is a legnagyobbjai közül való, így jellemezte a saját tapasztalatából a Petőfi-idejebeli színésznyomorúságot:

— A pince fenekén holdfogyta idején éjfélkor tintás hordóban ülő és kéményseprés-sel foglalkozó szerecsen, aki lelkében sötét gondolatokat forгат, valóságos karácsonyi fehér angyal a vidéki magyar színész nyomorához képest.

Ehez az elmélethez Szuper Károlynak, Petőfi színészbarátjának emlékirataiból veszem a gyakorlati bizonyítékokat. Petőfi Sándornak a fehérvári szintársulat direktora, Szabó József nevezetű, három forintot fizetett egy hónapra. Ebből a szállásra kellett havonta két forint. A szállás pedig úgy értendő, hogy Petőfi egy Némethy nevű színész kollégájával közösen bérelt egy ágyat. Muszáj volt nekik összebujni, hogy az isten hidege meg ne vegye őket.

Persze a három forintért irgalmatlanul meg kellett dolgozni, mert az igazgatók nem bírtak nagyobb szintársulatot tartani s egy-egy sok szereplőjű darabban egy színészre öt-hat szerep is jutott. Faluhelyen próbálkoztak ugyan helyi vendégszereplőkkel, de ezek miatt sokszor kacagásba fulladt a tragédia. Például Lendvayékkal történt egyszer, hogy a Schiller Haramiáiban jóképű, izmos, vállig érő haju parasztleányeket fogadtak föl statisztáknak. Lendvay maga tanította ki őket, hogy heverjenek a tábortüznél és hogy ugorjanak fel, mikor ő elsüti a pisztolyát. A próbán ment is minden, de az esti előadáson az egyik haramia még akkor is fekvé maradt, mikor a többi már a szinfalak mögé lódult.

— Kelj föl hamar, te betyár! — sziszegte neki Lendvay idegesen.

A betyár meg se mozdult.

— Kelj föl, haramia, mert mindjárt fültövön ütlek!

A legény nagyot szusszan, de nem mozdul.

— Az apád irgalmát, mindjárt beléd lövök!

Erre aztán már megmozdult a legény, meg is szólalt nagy fönthangon, hogy a nagy szála ajtajában is hallhatta a közönség:

— Mán hogy a fütyülő fenébe ugorhatnék föl, mikor a hajamra lépett kend, oszt most is rajta áll!

A Petőfi direktora óvatosabb ember volt, nem dolgozott amatőrökkel, hanem úgy oldotta meg a fogas kérdést, hogy Petőfit egész hadsereggé léptette elő, a fölszerelést teljesen ráháritván. S így esett meg egyszer, hogy mikor a hős az utolsó felvonásban rákiáltott Petőfire: „Rántsatok kardot, ti gyávák!”, Petőfi bunkós-botot rántott ki a derekára hurkolt kötélből s harcias lépésekkel eredt a megiramló hős után. A közönség nevetett, az igazgató haragudott s Petőfit elítélte 20 pengő krajcár rendbirságra. Futotta a 3 forint havi salláriumból.

Nem csoda aztán, hogy Szabó direktorért nem rajongtak a társulata tagjai. Igaz, hogy a többi direktorért se rajongtak, ahogy az öreg Komáromi végrendeletéből kitűnik.

Az öreg Komáromi negyvenöt esztendeig járta az országot Thespis kordéján, amelyet, ha sora fordult, huzni is segített. Amikor betegágyán érezte, hogy közel a komédia vége, a színlaposztóval összehívatta az egész társulatot.

— El akarok búcsuzni tőletek, gyerekek, nekem már utolsót csengettek. Hát a direktor hol van? Hamar hívjátok a direktort, gyerekek, mert róla is meg akarok emlékezni a végrendeletemben.

És mikor együtt volt az egész banda és a direktor is ott sirdogált az ágy lábánál, az öreg Komáromi fölemelte reszkető kezét:

— Atyámfia! . . . azt hagyom nektek, . . . ahány . . . vidéki . . . direktor jár az országban . . . azt . . . mind kössétek bele egy . . . zsákba . . . aztán . . . huzzatok ki egyet . . . akármelyik lesz . . . az . . . mind akasztófára való lesz . . .

Azzal befelé fordult és csöndesen elaludt a Főrendezőben.

Csupa ilyen szívszorítóan vidám anekdoták találhatók a Petőfi-korabeli színész-memoárokbán.

Várady Antal egyszer meg is kérdezte Szuper Károlyt, mikor a hetvenes években az öreg ur ifjúkori színésznaplója nyomtatásban megjelent, hogy lehet az, hogy Petőfiről csak itt-ott van benne említés.

— Tudja az isten, — merengett el a vén színész: — Hiszen igazad van, most utólag

belekorrigálhattam volna én a naplómba olyan dolgokat Sándorról, hogy mindenki el volna tőle ragadtatva, milyen nagyszerű szemem volt nekem már akkor. De hát mi az ördögnek hazudjon már az ilyen öreg ember? Az igazság pedig az, hogy egyikünk se sejtette, ki lakik abban a síhederben, aki Petőfi Sándor néven csetlett-botlott közöttünk. Hiszen el se akartuk neki hinni, hogy ő egy személy azzal a Petőfivel, akinek verseit olvastuk az Athenaeumban.

*

A színészeknek nem lehet rossz néven venni, hogy nem ismerték fel a koldus ruhában a királyt. Végre is ők minden nap királyokkal ettek egy tálból, hol fészkerben, hol árokparton, hát ők eltompulhattak. De hát az írók felismerték-e?

Mindenki tudja, hogy Petőfit a rettenetes debreceni tél után Vörösmarty mentette meg az éhenhalástól az örökkévalóságnak. Neki köszönhető, hogy 1844-ben a Nemzeti Kör nevű pesti asztaltársaság kiadta Petőfi első verskötetét, noha Erdélyi János, a Kisfaludy-Társaság titkára igen ellenezte. Azt mondta, ő nem akar költő-dajka lenni. S nem tudom, ér-e valamit Vörösmarty erkölcsi támogatása, ha föl nem áll Tóth Gáspár nemzeti uram, becsületes szabómester és azt nem mondja:

— Én annak a szóbanforgó Petőfinek a verseit nem ösmérem. De ha Vörösmarty ur

azt mondja, hogy azok szép versek, akkor én arra meghitelek és ehol leteszek a nyomtatási költségekre 60 pengő forintot.

Ha én faragnék Petőfinek szobrot, én ezt a szabómestert ültetném oda a lábához, mert nem tudom, önála nélkül ülnék-e ma Petőfi-centennáriumot.

És most tessék meghallgatni, hogy ajánlotta be a közönség kegyeibe az első Petőfi-kötetet a hozzá jóindulatu *Életképek* 1844 nov. 20-iki száma:

— Megjelentek Petőfi Sándor költő „Versei” a „Kör” pártfogása alatt. Mig azokról bővebben szólandunk, elég legyen megjegyeznünk, hogy azok, mint egy igen szép tehetségű fiatal író jeles elmeszüleményei, általános tetszésben részesülnek s e szerint hisszük, hogy kelni is fognak, ámbár sok embere van istennek, sőt társasága is, mely a verseket „haszontalan” dolognak tartja s tán mint ollyant improtocolaltatja is. Többen a sok bordalt sokallják e gyűjteményben: de Uram-istenem, ha már arra vagyunk kárhozattatva, hogy magunk igyuk meg harminc millió akó borunkat, legalább legjobb bordalköltőink énekeit vegyük meg s azok eldalolása mellett temessük bunkat a kancsóba. Hej, ha e könyv rác nyelven lenne írva, Ujvidéken, hol igen csak énekelnek a bor mellett, elkelne legalább egy pár száz példány.

Ime így ír a halhatatlanság fényében tündöklő első magyar verskötetről az az uj-

ság, amely a legtöbb jóindulattal volt hozzá. A *numen adest*-et egy szó sem érezteti. Egy pillarebbenés se mutatja, mintha megérezték volna, hogy a magyar költők tejutrendszerében üstökös jelent meg, amely a magyar dicsőség sugárkévéit a föld egyik sarkától a másikig fogja szórni. Szép tehetségű író és jeles elmeszülemények, — ez az egész. És mindenek fölött a bordalok öröndetes fogadtatása közgazdasági alapon.

Ezek után hajlandó vagyok elhinni, amit egy mármarosi nemes ur mondott, mikor azt a rettenetes szomjas Petőfi-verset olvasta:

Mért nem tesz az Isten most csodát,
Változtatná borrá a Tiszát,
Én meg hadd lehetnék a Duna,
Hogy a Tisza belém omlana . . .

— Hohó, Petőfi barátom! — ütött az asztalra a mármarosi nemes ur — nem innál te abból egy csöppet sem, mert én már Szigeten elébe fekiúdnék.

*

A negyvenes években a sajtóban a politika és a szépirodalom még nem árultak egy gyékényen. A napilapok még nem közöltek verseket és novellákat. A szépirodalom az ugynevezett divatlapokban rakott fészket. Ilyen volt vagy öt, legnevezetesebb volt köztük a *Honderü*, az *Életképek*, meg a *Pesti Divatlap*. A tartalmuk nagyon gazdag volt:

vers, elbeszélés, adoma, találós kérdés, esküvők leírása és színes divatkép, amely azt mutatta, hogy a művelt Európában, Párisban és Bécsben milyen módit viselnek az arszlánok és a delnők. Erős a gyanum, hogy a két magyar haza szebb lelkű leányai, akiknek öröme e kellem-, jellem- és szellemmel telített lapok szerkesztődtek, melegebb érdekekkel ösztönözendettek a divatábrázolatok, mint a jeles írásszok elmemivei iránt. Például a szegedi Somogyi-könyvtárban, amelynek igazgatója vagyok, majd mind megvannak ezek a ma már becses irodalomtörténeti ritkaságok, egy-két évfolyamot még felvágatlan füzetekben is találtam közülök, — ellenben a színes arszlánokat és delnöket már annak idején kiszedték a honleányi kezek.

Ezeket a divatlapokat mind megemlítik Petőfi iskolás életrajzai is, — kevésbbé tudott dolog az, hogy amelyik legelterjedtebb volt közülök, az *Életképek*, amikor legjobban virágzott, mert Petőfi Sándor és Jókai Mór voltak a szerkesztői, Arany János és Tompa Mihály a munkatársai, — az *Életképek* akkor 1500 előfizetővel kérkedtek. Össze-vissza 6000 ember lehetett akkor Magyarországon, aki áldozott a divatképes szépirodalomért kerek öt pengőt egy esztendőben. A többi nemzet aztán ugy kölcsönbe olvasta.

Ilyen körülmények közt hihetetlen szenzáció volt, hogy amikor 1847 március 15.-én Emich Gusztáv 3000 példányban kiadta Pe-

tőfi összes költeményeit, félesztendő alatt mind a háromezer példány elfogyott. Ilyen csuda azóta se esett több Magyarországon. A legnagyobb fogyasztó természetesen maga Pest volt. Debrecenben 3 példányt vettek meg az első teljes Petőfiből. Ezt a *Honderű*-ben olvasom, amely ezzel is bizonyítani akarta, hogy a becsületes, józan, kimivelt izlésű magyar közönséget nem tudja megboldositani az az ifju felforgató, aki elég vakmerő még Jámbor Pálnál is nagyobb költőnek tartani magát.

Ez a *Honderű* volt akkor az arisztokrácia lapja. Az arisztokrácia alatt persze nem a grófokat értem, mert biz azok még abban az időben nem igen vitték annyira, hogy olvasni tudtak volna magyarul, — hanem azokat a polgári elemeket, akik úgy néztek fel a grófokra, mintha azokat külön isten teremtetten volna, aki külön ladikot is fabrikált nekik az özönvíz idején, hogy ne szoruljanak a Noé bárkájára. (Jámbor Pál, akinek Hiador volt a költői álneve, erről igen szép verset is irt, amelyet tandal-nak nevezett.) El lehet képzelni, hogy ez a finom, művelt, szolid, rendszerető *Honderű* milyen szívéből gyűlölte azt a vakmerő, szeles-viharos fiatal parasztot, aki szemére vágott bokrétás kalappal ugrott be az irodalom szalonjába s hol kurjongatva, hol haragosan adtateremtettézte verte be a kecses mivű ablakokat, hogy beáradjon rajtuk az utcáról az élet szaga és

friss levegője. Nem nevezték parasztnak, mert ez nekik nagyon parasztos lett volna, hanem betyártempóju pórnak mondták, akinek csap-széki szabadszájuságától óvni kell hazánk szebblelkű leányait. Eliszonyodtak azon, hogy Petőfi a kedvesét *galambom*-nak nevezi. (Jámbor Pál a bájalakot mindig így szólitotta: „szivem gyermeke“.) Császár Ferenc azon botránkozott meg, hogy az *Ebéd után* című vers így kezdődik: *Ugy jóllaktam, hogy még!* Az uri költőnek, ha már egyáltalán leereszkedett az olyan méltatlan tárgyhoz, mint az evés, ezt valahogy ilyenformán kellett körülírni: *Táppal telítém földi gyarlatom.* Nádaskay Lajos azt vette neki rossz néven, hogy a *János vitéz*-ben India Franciaországgal határos és hogy Kukorica Jancsi olyan magas hegyen jár, ahonnan úgy lehet szedni az égről a csillagot, mint a fáról az almát. Kár ilyen geográfiai képtelenségekkel butítani az embereket, — mondta komoly meggyőződéssel. Greguss Ágost azon szörnyűködött el, hogy Petőfi egyik népdalában „ugy táncol, mint a veszett fene“. A fene szót még a bírálatban is csak úgy merte kiírni, hogy *f * * * e.*

Ez a Honderű volt az, amely Petőfit elmondta országpusztítónak, mordályégetőnek, erkölcsrontónak s három éven át nem írta ki másképp a nevét, csak így: Petőfi, zárjelben: (azelőtt Petrovics). S ez a Honderű volt az, amely aztán negyvennyolcban, március

15-ike után szinte térden állva imádta Petőfit és fölkérte szerkesztőnek.

Nem tudom, rámutatott-e már valaki arra, hogy míg Vörösmarty és Arany János egy hosszú élet munkájával küzdötték fel magukat a magyar Olimpusz csucsára, miközben állandóan szerető gonddal kísérte utjokat az irodalmi közvélemény, Petőfi, nagyon bőven számítva, hat esztendő alatt tette meg ezt a meredek utat, amiben senki se segített. Akik a szívüket terítették eléje szőnyegül, azok vagy névtelen rajongók voltak, vagy pályakezdő írók. Az öregek, mai nyelven mondva, a beérkezettek, az egy Vörösmartyt kivéve, vagy az ellenségei közé álltak, vagy közömbösen nézték az ifju mesehős harcait a sárkányokkal. Egy ember volt az összes bírálói közt, aki megérezte és kimondta, hogy ebben a félbe-maradt deákban, ebben az obsitos katonában, ebben a csavargó színészben, akivel Kossuth Lajos restelt egy lapba írni, az isten lelkét érzi. Sajátságos, hogy ez az ember báró volt, igaz, hogy olyan kiverős báró. Eötvös Józsefet értem, akit valamelyik vármegye nemessége akkoriban bélyegezett meg határozatilag azért, mert megírta a *Magyarország 1514-ben-t*. Azt olvasták ki belőle, hogy Eötvös meg akarja ismételtetni a parasztokkal Dózsa György forradalmát és a nemesek kiirtására bujtogatja őket.

És ki ismerné már ma a Császár Feren-

ceket, a Hazucha Lászlókat, a Horváth Lázárokat, a Jámbor Pálokat és a többi honderüket, ha bele nem tapadtak volna a Petőfi örökéletű nevébe, mint a bojtorján? Örök biztatásul minden idők irigy és tehetségtelen skriblifexeknek:

— Ha azt akarjátok, hogy silány neveitek túléljen benneteket, marjatok bele a költőkbe, akiknek lépéseit visszhangozni fogják a jövőendő csarnokai és a sebhelyekről, amiket ti martatok rajtuk, titeket is emlegetni fognak mindaddig, míg az ő nevük él.

*

A kínai hieroglifákban egy marék rizs jelenti a boldogságot, az egyiptomiakban egy szál rózsa. Hogy ebből mennyi jutott Petőfi-nek, mindenki tudja; amarról kevesebb szó esik, — lehet, azért, mert nem szeretjük magunkat szégyelni. Én összeszedegtettem, amennyire módomban állt, melyik könyveért milyen honoráriumot kapott Petőfi. Az első verseskönyve az volt, amelyikre Tóth Gáspár szabómester a 60 forint előleget adta. Ezt 1000 példányban nyomta ki az Egyetemi nyomda 219 frt és 6 kr.-ért pengőben s egy példány ára volt 1 frt. A második kötet ára 1 frt 12 kr. volt, ezért 300 frtot kapott. A *Helység kalapács*-át Geibel Emánuel adta ki, fizetvén érte a költőnek 40 bankóforintokat és adván darabját 36 p. kr.-ért. Ő maga persze egy szót se értett belőle, mert nem tudott magyarul. Mikor Petőfi 47-ben kiadta az ösz-

szegyüjtött verseit, megkérte Geibelt, hogy bevehesse a Helység kalapácsát is, amit a kiadó még se vehetett meg örök időkre rongyos 20 forintért. Geibel ur azonban nem engedett:

— Den Kolopatsch geb' ich nicht, — mondta haragosan. Amiből látnivaló, hogy a kiadóknak csak a nyelve változott meg azóta, de a természete nem.

A *János vitéz*-re hónapokig nem kapott kiadót Petőfi; végre is a szerkesztője, Vahot Imre vette meg 100 forintért, amit Petőfi nyomban odaadott az apjának, a tönkrement „jó öreg korcsmáros“-nak. Vahot nem is csinált a könyvvvel rossz üzletet, mert ezer példányban adta ki, 40 krajcárjával, a novemberi vásárra. T. i. abban az időben a magyarok leginkább vásárfiának vették a könyvet.

A *Szerelem gyöngyei*-nek és a *Felhők*-nek 30—30 pengő krajcár volt az ára, az első az Emich, a második a saját kiadásában jelent meg. Gondolom, egyiknek a jövedelmén se lehetett dominiumot vásárolni. Utolsó könyveért, az *Összes költemények*-ért 1500 pengő forintot kapott Emich Gusztávtól, aki-nek a pár hónap alatt elfogyott 3000 példány 12.000 forintot hozott. Ez a példátlan siker aztán gavallérrá tette a kiadót. Persze nem visszamenőleg, mert olyan kiadó még nem volt a magyar glóbuson. Hanem 2000 forintért, havi 100 forintos részletekben, előre megvette Petőfi minden versét, amit 1849 őszéig irni fog.

Nem érdektelen az se, hogy mi volt Petőfinek a segédszerkesztői fizetése a Pesti Divatlapnál. Koszt, havi 15 váltóforint és 2 váltóforint különdij minden versért. Tartozott pedig ezért színes riportokat írni, elolvasni a honleányok beküldött verseit és azokra kellemes feleleteket írni a szerkesztői üzenetekben, végül minden nap átmenni Pestről Budára a Bagó Márton nyomdájába és ott megcsinálni a korrekturát. Persze 48-ban, amikor már a nemzet legünnepeltebb költője volt, felvitte az isten a dolgát a kiadók előtt. Akkor már 7 forint 50 krajcárt is kapott egy versért, — igaz, hogy amelyik lap ezt a fejedelmi fizetést adta neki, az kikötötte, hogy más lapnak pedig nem írhat verset.

Frankenburg Adolf emlékirataiban pedig azt olvasom, hogy Kossuth Lajosnak ugyanakkor, mint a Pesti Hírlap szerkesztőjének havi 18.000 forint fizetése volt. Betűvel van írva, nem számmal, tehát nem igen lehet sajtóhiba. A politika akkor is jobban fizetett, mint a müzsák.

*

Mindenki agyarkodott ellene és — mindenki utánozta. Még az a székesfehérvári csizmadia is, akinél egyszer pár hétig lakott s aki híres kvártélyosa példájából azt látta, hogy az a versírás nem lehet nehéz dolog s akárki megpróbálhatja. Meg is próbálta, még pedig magáról Petőfiről írt verset, aki egyszer nagyon megharagudott, mert elhányták

valahová a tollát s így nem tudott dolgozni. Erről az eseményről irt hozzá verset a varga, kár, hogy Jókai csak a leglényegesebb két sort jegyezte meg belőle:

S nem találja s pennáját

S nem teheti s, munkáját.

Azt hitte a jámbor, csak egy s betűt kell tenni minden szó elé s mindjárt kész a vers. Különben a vargáknak ez a fajtája ma se vészett ki s azt hiszem, inkább megszáporodott.

*

Sohase fogjuk megtudni, mennyi vészett el a Petőfi verseiből a cenzorok kezén, akiket a negyvenes években rendelt ki a gondolatok hóhérainak a nemzeti élet nyugalma és rendjére vigyázó hatalom. A hóhér szót különben csak annyiban kell zordon értelmében venni, amennyiben a vörösplajbászt hóhérpallosnak nézheti az ember. A cenzorok nem voltak rossz emberek s ami főbűnük volt, abban a jó isten volt a hibás, aki szűken porciózta nekik az értelmet. Például Jókai panasolja az Emlékeiben, hogy egyik novellájában abba kötött bele a cenzor, hogy „a labanc tábornokok *apró* lovakon nyargaltak“. Az nem lehet, hogy a császár katonái apró lovakon nyargaltak volna, ebben szándékos leki csinylés van, ez hazafiatlan rágalom, — magyarázta haragosan a cenzor és kitörülte az „apró“ szót. Így aztán csak annyi maradt

meg, hogy „a labanc tábornokok lovakon nyargaltak“.

Petőfinek talán nincs ártatlanabb verse, mint a *Disznótorban* című.

Egy gömböc legyen a
Magas ég
És mi e gömböcben
Töltelék!

Igy végződik a vers és ezen háborodott fel Sembera Kal. József, a kecskeméti cenzor.

— Mit, az eget gömböchöz hasonlítani? Horrendum! Hiszen ez vallásgyalázás, ez sacrilegium! És hogy én a pucorban töltelék legyek? Hallatlan botrány. Csak nem gondolja, amice, hogy én ennek a rettentőségnek a kiadását megengedem?

Nem is engedte meg, a vers csak évek múlva jelenhetett meg a pesti cenzor jóvoltából, aki csudálatos kivételképen rendkívül értelmes ember volt. Rezetának hívták ezt az égi csudát, öreg ember volt már, ennélfogva nem volt becsületenkapó és jobban szerette az írókat, mint a mesterségét.

Ezzel a Rezetával akkor akadt különös dolga Petőfinek, mikor a *Hóhér kötele* című regényét megírta. Rémmregény biz az, ha Petőfi írta is, tele embergyilkolással, még a másvilágon is akasztják benne az embereket. De Petőfinek nagyon kellett a pénz — az apját, az öreg Petrovitsot kellett megmenteni a butorkái ellicitálásától — és Hartleben 150

forintot ígért a regényért. Épen amennyi az öreg Petrovitsnak kellett a purgatóriumból való kiszabadításra.

Rezeta bácsi átvette a regény kéziratát s megígérte Petőfinek, hogy egy hét alatt átolvassa, akkor megmondja a véleményét.

Mikor Petőfi egy hét múlva jelentkezett, mindjárt sejtette, hogy valami baj van, mert az öreg cenzor le is ültette, meg is cirógatta, szivarral is megkinálta. (Ugyan akkor még szivolának hívták azt a pallérozottabb izlésű emberek.)

— Valamire szeretném én önt kérni, fiatal barátom. Ne adja ön ki ezt a regényt.

— Valami lázító van benne? — kérdezte indulatosan Petőfi.

— Ó dehogy, egy szóval se mondom.

— Sérti a vallást? — állt fel Petőfi, aki, mint Jókai mondja, már elért addig a határig, ahol meg szokott haragudni, elszaladni és bevágni maga után az ajtót.

— Nem sért semmit, fiam, — simogatta meg a cenzor a Petőfi vállát, — csak épen az ön hirnevét sérti. Aki olyan szép dolgokat ír, mint ön, annak ilyen gyöngé munkát nem szabad kiadni. Én, mint cenzor, megengedem, de mint jó barátja, nem javasolom.

Erre aztán visszaült a költő, nagyon megilletődve ettől a váratlan jóságtól. Itt nem lehetett gorombáskodni, hanem a bizalomért bizalommal kellett fizetni. Elmondta, hogy

akármilyen gyöngé a regény, csak ki kell. azt adni, mert 150 forint jár érte.

— Nézze, fiam, — köhécselte el zavarát a cenzor — én inkább adnék önnek 150 forintot, majd letörlesztgeti, ha tíz év alatt is, de ez a könyv ne jelenjen meg.

Persze Petőfi nem ment bele az egyezésbe, de mindig könybe lábadt a szeme, mikor ezt a történetet elbeszélte. A *Hóhér kötele* pedig megjelent és a Pesti Divatlapban ezt az epigrammát találom róla:

Aki megérdemli, ha ebből mind venne,
Petőfi barátunk millionér lenne.

*

Nem akarok kitérni a szabadszállási választás történetére, ahol a mandátumot követelő Petőfit a tulajdon népe agyon akarta verni, mint muszkavezetőt és helyette a református pap sohase hallott nevű fiát választotta meg követnek, aki programot nem adott ugyan, de csapott olyan dinom-dánomot, hogy három hétig még a kutya is mákosrétest evett Szabadszálláson. A nép mindig nép marad, „mobile volgas“, ahogy a latin költő mondja, — erről az örök törvényről nincs mit beszélni. De még ma is elképed az ember, ahogy a 48-iki *Pesti Hírlap-ban* olvassa a szabadszállási követ nyílt levelét Petőfi Sándorhoz.

— Ön feltolakodott követnek, barátom, Szabadszálláson s a közvélemény kimondja

ön felett az ítéletet, melly ön szavait használva így hangzik: „Ez pimaszság Petőfőtől, ez nem egy népköltőhöz, de egy pusztai betyárhoz sem illik“ . . . Hála a fölvilágosodás századának! Kiemelkedett már e kun értelmiség azon kiskorúságból, hogy ön ellenében bármely becsületes kunpolgár itatásra és vesztegetésre szorult volna! — ön engem butának mond; igaz, hogy teremtvő észtehetséggel nem dicsekedhetem, de hiszen! ön fejének sem kell abroncs! s nekem tisztább felfogásom, szilárdabb jellemem van, mint önnek. Ön nagyon elbizott, de mibe, abban, hogy a Pegazus farkába ön is felkapaszkodott. Ön barátom, nagyon hiu, a fölöttébb hiuság pedig higvelejűséget föltételez.

A *Pesti Hirlap*-ot még csak menti, hogy ennek az otromba támadásnak csak a hirdetések közt adott helyet, de mi menti az első magyar parlamentet, hogy mikor a legnagyobb magyar költő odafordult védelemért, nem volt egyetlen nemzetgyűlési képviselő, aki az ő sérelmét a magáévá tette volna?

És ez nem is egészen négy hónappal történt március 15-ike után, amiről Petőfi azt írta:

Egy ilyen nap vezérsége
S díjazva van az élet, —
Napoleon dicsősége,
Te veled sem cserélek!

Igaz, hogy a március 15. dicsősége már két hét múlva fakulni kezdett. Április 7.-én már azt írja a *Mult és Jelen*, hogy „Mikor a konzervatórium április 2.-án hangversenyt adott, Petőfi nemzeti daljának, a magyar marseillesnek zenéje hidegen hagyta közönségünket, ellenben a Károly Ferdinánd cs. kir. ezrede hangáskara által eljátszott csárdás, a „Tolnai lakodalmas“ alig lecsillapítható tapsvihart idézett elő“.

Persze, ha már egyszer talpra volt állítva a magyar, érthető, ha táncolhatnékja támadt. Ez a nemzeti virtus.

*

Tegnapelőtt közölte velem a Dugonics-Társaságnak egy nagyérdemű tagja, Czimer igazgató ur, hogy Petőfi életrajzi adatai alapján kirajzolta a térképen a költő magyarországi utjait, — sajnos, azok Szegedet mindig elkerülték. Egykoru lapokban én se találtam semmi nyomát annak, hogy Petőfi Szegeden járt volna — szóhagyomány van róla — ellenben találtam egy nagyon érdekes szegedi adatot, amely szinte már az okkultizmus birodalmába tartozik.

Petőfi július 31.-én halt vértanuhalált eszméi evangéliumáért. A *Szegedi Lap* már július 20-iki tudósításban azt mondja, hogy „egy havasi csatában egy század honvédség elfogatott s Petőfi terhes sebet kapott“. Mi ennek a megdöbbenő távolbalátásnak a magyarázata? Az ember a megérzésnek arra a

másik tragikus példájára gondol, amikor a Tisza István meggyilkolása előtt fél nappal a szegedi sajtó már külön kiadást adott a gaztetről.

A magyar sajtóban az első réveteg hirt Petőfi haláláról a kolozsvári *Szabadság* közli 1849 aug. 7.-én. Egy segesvárvidéki tudósító jelenti, hogy „koszorus népköltőnk, a tüzelelkű P. S., hir szerint, elveszett“. A szerkesztő csillag alatt meg is jegyzi, hogy „nagyszerűbb nemzeti csapás lenne tisztelt barátunk elvesztése, semhogy a valóság esetében eddig hivatalos tudósítást ne kaptunk volna felőle, azért alaptalan mendemondának hisszük és valljuk ezen hirt“.

Ez volt a legnagyobb magyar költő bucsuztatása a magyar sajtóban, egy héttel Világos előtt. Évekig azután a nevét se lehetett kiírni. Az arcképeit, a leveleit, az írásait az ijedtebbek elégették, a bátrabbak rejtekhelyekre duggatták, de a költőt kastélyokban és fonókákban mindenütt visszavárták az országban. Mihelyst elvesztettük, azonnal megéreztük, hogy az isten kincsesháza legszebb klenódiumát adta nekünk Petőfi Sándorban.

— Ő valóban Isten fia volt, — mondta a római százados a feszület alatt, amikor a keresztre feszített isten kiadta lelkét.

Petőfi nagyságáról is ilyen jámbor pogány tett hitvallást az egész nemzet nevében, a költőnek Gyuri nevű inasa, akit Garay Jánosék fogadtak föl, amikor a gazdája el-

veszett. Ez a Gyuri, akinek még a vezetékeve se maradt ránk, nem lehetett valami írástudó ember, egyszerű paraszti lélek volt. És mikor ez a Gyuri elfoglalta a helyét az új gazdájánál és sirva pucolta az *Obsitos* költőjének csizmáját, a jólelkű Garayné vigasztalására ezt felelte:

— Tudom én azt, tekintetes asszonyom, hogy a Garay ur is jeles ember, de azért olyan nagy magyar *irnok* nem lesz több a világon, mint az én gazdám volt.

Ennél többet a centennáris ünnep száz költője és száz szónoka se tudhat mondani.

Bolond Istók.*)

Tíz percet adtak nekem arra, hogy a mozi Petőfi-ünnepének prológja gyanánt beszéljek Szeged közönségének a magyar föld ezeréves embertermésének legnagyobb csodájáról. Olyan, mintha tíz percet adnának a Szent Ágoston legendájából ismert kis gyerekeknek arra, hogy meritgesse ki kanálával a tengert, vagy a kenderike-madárnak, hogy hordja el csőrével a mesebeli gyémánthegyet. Én ezt a képtelenséget meg se kísérem és nem is próbálom megrajzolni Petőfi csillagokra ívelő pályáját a kiskörösi bölcsőtől a segesvári tömegsirig: Nem lehetek olyan szerénytelen, hogy föltehessem, mintha a szegedi Petőfi-ünnepek hosszú sora után ünnék még valami újat mondani a legnagyszerűbb magyar életfilmről, amit az Uristen keze valaha lepergetett.

El kell ismerni, hogy az az ünneplés, amellyel az emberek hódolnak az isten re-

*) Megnyitó-beszéd a Belvárosi Moziban a Petőfi-film bemutatásán, 1923 jan. 6.-án.

mekének, egyenlő vele a példatlanságban. Ezer esztendő alatt nem volt rá példa a nemzet életében — pedig mi mindig értettünk az áldomásokhoz és ünneplésekhez —, hogy királynak, hadvezérnek, államférfinak az emlékét úgy ünnepelték volna, mint ahogy a költőét ünnepelték, aki, igaz, több is volt királynál, hadvezérnél és államférfinál. Hiszen ő az első, aki még velünk, magyarokkal is meg tudta csinálni azt a csudát, hogy összehozott bennünket egy gondolatban. Hogy az ő levegőjéből való hasonlattal éljek: ő a falu kutja, aki körül mindnyájan találkozunk s akinek örökkévaló forrásaira az egész Nagymagyarországból elzarándokol a lelkek szomju nyája. Az egész ország egy szobortalapzattá változott, amelyről a csillagokig ér a százesztendős Petőfi alakja s körülötte ott oltározik az egész nemzet, a költők dallal, a szónokok beszédekkel, a tudósok könyvekkel, a színházak és muzik diszelőadásokkal, a főváros kivilágítással, a falu bandériummal, mindnyájan meghatott lélekkel. Csakugyan egy élő királyt sem lehetne úgy ünnepelni, mint ezt a halott költőt, aki nem nagyon szerette a királyokat s ez bizonyára az ünneplés legnagyobb foka, amely tőlünk, magyaroktól telhetik.

De a legszebb ünnep is elmulik és én megkockáztatom a kérdést: föltámasztottuk-e Petőfit ezzel az ünneppel, úgy, hogy

ezután köztünk is maradjon? Mert nem Petőfinek volt szüksége az ünneplésre, hanem nekünk volna rá szükségünk, hogy a Petőfi felidézett lelke megszálljon bennünket. Egy képpel próbálom kifejezni, amit mondani akarok. Tudott dolog, hogy a világűrben, amelyen a nap aranynyilai áthullanak, dermesztő hideg van. Meleg csak idelent van a földön, amely felfogja és visszaveri a nylsugarakat. A százéves Petőfi egy lángoló nap a magyar firmamentumon, amelyet megbámulnak a föld egyik sarkától a másikig. De virág csak akkor fakad és termés csak akkor zsendül a nyomán, ha felfogjuk a belőle áradó fénykévéket. Ő beragyog bennünket, de mi ragyog vissza mirólunk őrá?

Ez a film, amelyet itt bemutatnak, Petőfi egyik legnapsugarasabb költeményének, a *Bolond Istók*-nak meglehetősen költői szabadsággal való filmrevitele. Egy játszi kedvű, forró szívű peregrinus diák a hőse, egy madárlelkű, ágról-ágra szökkenő vándorlegény, aki mindenüvé tavaszt visz a fagyos szívek közé. Petőfi ebben a Bolond Istókban önmagát rajzolta meg, a maga szenvedésekkel teli kóbor életét, amely akár katona korában, akár színész korában, akár ujságíró korában mindig garabonciás volt egy kicsit. Ebből az időből a mi halhatatlan Bolond Istókunkról egy anekdota maradt fenn az én szülőházamban, a Kiskunságban.

A mese szerint, mikor Petőfi egyszer

ott járt peregrinus korában Félegyházán, talán épen, mikor a *Szülőföldemen*-t írta, valami Málé Tót János nevű kun ember volt a kis város legdusabb lakója. Az a hír járta róla, hogy vékával méri az ezüst huszast, lapáttal szeleli a bankót. Cudar gögös ember volt, azzal a szava-járással:

— Aki pénzes, legyen kényes.

S igen tartotta is magát ehhez a regulához, kalapot senkinek nem emelt, de azt mindenkitől elvárta, hogy őt előre megsüvegelje.

A peregrinus, a cinegelábu, parázsszemű legényke természetesen nem tudta ezt a törvényt és ha tudta volna, se igen engedelmeskedik neki. A nagypénzü ember rá is förmedt gorombán:

— Maga se ide való, öcsém, másképp nem tartana verebet a kalapja alatt.

— Nem ismerem kelmedet, — felelte tisztességtudóan a deák.

— Micsoda? Hát nem lehet énbélülem kinézni, ki vagyok, mi vagyok? Le a kalappal, fiatal ember, mert most is száz sárga csikó fickándozik az én zsebemben.

A deák félvállról felelt:

— Nem szoktam lovaknak köszönni, még ha a körmöci ménesből valók is.

Csődület támadt a piacon a hangos beszédre, tetszett a népeknek a Málé Tót János kifizetése apró pénzzel, annál jobban megrestelte ő magát.

— Nono, — vette alábbra a hangot, — hátha megfeleznénk a száz aranyat? Azért már csak meg lehet billenteni a kalapot?

— Hát lehetni lehet, — mosolygott a peregrinus, azzal a gazda elé tartotta a markát, a zsebébe csusztatta az aranyakat és szó nélkül tovább akart ballagni.

— Ohó! — rikoltott utána a krözus. — Hát a köszönéssel hogy leszünk, fiatal barátom?

— Hja, atyámfia, — fordult meg a deák, — most már nekem is annyi aranyam van, mint kendnek, hát mért köszönnék én kendnek előbb, mint kend nekem?

Most már az egész piac nevetett, azt pedig századik ember se szereti, ha őrajta nevetnek. Málé Tót János látta, hogy most már a becsület forog veszedelemben, azt pedig meg akarta menteni mindenáron.

— Kedves öcsém uram, — vette könnyörgőre a dolgot, — inkább odaadom még ezt a másik ötven aranyat is, csak tiszteljen meg érte a köszönésével!

— Az már beszéd, — nevetett a deák, aztán zsebre tette az aranyakat, félrevágta a kalapját és ráförmedt az öregre: — Hát aztán mért köszönnék én kendnek, mikor a kend zsebe üres, az enyimben meg száz körmőci csikó ficánkol? Aki pénzes, legyen kényes, aki pedig pénztelen, az kapja le a süvegét!

Ugy elkotródott erre a kiskun krözus,

mint az orronvert, Petőfi pedig szétosztotta a nevető, szájtató szegénység közt az aranyakat:

— Nesztek, emberek, vegyetek rajta kenyeret!

Hát én kötve hiszem, hogy ez a történet megesett volna azon a félegyházi piacon, ahol most Petőfi Sándor segesvári szobra áll. Először is a Málé Tót Jánosok nem szokták a köszönést aranyakon venni, sokkal okosabb emberek ők annál. Másodszor, ha Petőfi Sándorral valaki goromba hangon kezdett volna beszélni, annak Petőfi Sándor nem pajkos tréfával felelt volna. Harmadszor ez a kiskunsági anekdota tulajdonkép nemzetközi vándor-adoma, amelyet több országban is ismernek és mindenütt másra fognak rá.

Azért én mégis elmondtam, mert beleillik a Bolond Istók levegőjébe és mert nagyon alkalmas tanulságot lehet hozzá fűzni. Petőfi Sándor a szive vérét osztogatta szét versei evangéliumában, amelyet ránhagyott és amelyért most álló egy esztendeig ünnepeljük. Csakhogy ha versei aranyán meg nem vesszük magunknak az élet kenyerét, akkor nem érdemeljük meg, hogy Petőfi Sándor a világ minden népei közül nekünk adatott.

Van-e Petőfi-kultusz?*)

Félesztendővel ezelőtt még azt feleltem volna erre a kérdésre: nincs. Pedig már akkor igen benne voltunk a centennáris Petőfi-kultuszban. Magam is csináltam, ahogy tölem telt, vagy husz előadáson, Budapesttől a battonyai moziig. Nyilván ez a battonyai volt a leghosszabb Petőfi-ünnep, mert este nyolckor kezdődött és éjfélután egyig tartott. (Becsületére legyen mondva a battonyai nemzetnek, kivárta végig és megtapsolta mind a tiz számot.) Szépnek is szép volt, legalább mink szereplők szépek voltunk, mert hol lila, hol piros, hol kék fényben fürdetett bennünket a reflektor, ami nem utolsó titka a sikernek. (Meg kellene próbálni az országházban is.)

Hanem mentül tovább minisztránskodtam szerteszét az országban a Petőfi oltára körül, annál kevésbbé hittem el, hogy van Petőfi-kultusz. A kultuszhoz hívő tömegek

*) Előadás 1923 április 10.-én a makói Petőfi-ünnepen.

kellenek, — hol vannak azok? Jártam én olyan városban is, ahol minden tizezer emberből tizet lehetett becsalni az ünnepre, azt is külön-külön instálással s azoktól se mertem volna megkérdezni a végén, hogy mit imádkoztak Szent Petőfihez. Aztán akiből kultuszt csinálnak az emberek, azt ugyan követni nem követik, de legalább idézik. Hiszen ami azt illeti, Petőfit nagyon sokat idézik, de — tessék megfigyelni — nagy urak, kis urak rendszeren egyformán rosszul idézik. Névelőt, kötőszót tesznek oda, ahol nincs s elhagyják onnan, ahová Petőfi odattette. Mentül több idézetet hallok, annál többször érzem, hogy minálunk ritmusrontóbb nép nincs a világban.

Én nem tudom, más nációknál mi igaz a hősök kultuszából, mi nem, de legalább szép történeteket tudtak róla kitalálni már az ántivilágban is. (Igy mondják mifelénk a rendes magyarok az antik-ot.) Ugy rémlik, Thukydidesben is olvastam egyet. A spártaiak a szicíliai háboruban aszerint bántak az aténi hadifoglyokkal, ahogy tudtak szavalni Homerosból, vagy nem tudtak. Aki tudott, azt szabadon bocsátották, aki nem, azt fölkoncolták. Nem éppen felujítani való módja a költők kultuszának, de mégis csak az volt. Egyszer rablók törtek be egy felsőskóciai kastélyba, összekötözték a cselédeket, zsákba rakták az ezüstműveket s mikor az öreg kulcsárné jajgatásából megtudták,

hogy azok mind a Byron hagyatékából való ereklyék, akkor mindent szépen visszaraktak a helyére. Hát ez is kultusz volt, ha igaz volt. De én ilyesmiről minálunk sose hallottam, — no az igaz, hogy minálunk nem is igen hagyakoznak a költők aranyat, ezüstöt.

Sajnos, az én tapasztalatom szerint még csak olyan nevet se hagynak, amely az irodalomtörténeten túl, az igazi tömegtudatban is megvetné horgonyát. Egyetemi hallgató koromban egyszer abban a városban tartottam beszédet Petőfiről, ahol márványtábla kérkedik vele, hogy az óriás ott volt szilaj nádparipán nyargalászó gyerek. S ahogy elvégeztem a mondókám, odavaló gazdaember, kedves öreg szittyá cirógatta meg hálálkodva a karomat:

— Az isten aranyozza meg a száját, de csak szépen papolt, elhallgattam volna reggelig, csak azt az egyet nem tudtam kiértetni a szavából, hányórás vonattal jön az a Petőfi ur.

Mert tudnivaló, hogy akiről az urak egy óra hosszáig beszélnek a piacon, az nem lehet más, csak olyan követféle, aki dologidőben is ráér gyöszmékölni, mivelhogy neki ez is a hivatala.

Ez a történet most már innen-onnan huszonöt esztendő, de nekem az idén is mindig megkeserítette a szám izét, mikor Petőfi-ünnepekre mentem. Hanem most tanultam egy új történetet, amely megtérített. El-

dicsekszem vele, mert ez van olyan romantikus, mint a Byroné és hihetetlenebb, mint a Thukydidesé.

*

Az új történet úgy kezdődött, hogy a minap kaptam én ajándékba egy első kiadású Petőfit, 1844-ből valót. Igazság szerint nem is az én személyemnek szólt ez az ajándék, hanem egy liliomos nőszív áldozata volt a Petőfi-oltáron. Irtam egy verset a koltói cigánylányról, az megrikatott valahoi, ibolyás falusi kertben egy öreg tanító-nénit — nem csinált belőle titkot, hogy öreg, nem bántom meg vele, ha kiírom — s úgy akarta meghálálni a tiszta könnyeket, hogy elküldte nekem a Petőfi-könyvet, az orgonakoszorúcskákkal együtt, amiket talán még a nagyszülője préselt bele menyasszonykorában.

Ismerte-e, nem-e a könyv értékét, nem tudom. De én ismertem s mingyárt tisztában voltam vele, hogy én ezt meg nem tarthatom. Szegény ember vagyok én ahhoz, hogy ekkora kincset őrizgessek a könyveim közt. Meg Vörösmartyt se bánthatom meg vele, akit a télen el kellett adnunk, mikor elfogyott a szenünk. Hát nekiadjuk a Petőfi-könyvet annak, aki még minálunk is szegényebb: a városi közkönyvtárnak. Annak úgy sincs ilyen s az én életemben már nem igen bir venni, ha a jó időben nem vett.

Ugyis ki volt készítve egy nyaláb bevinnivaló könyv a jegesre, odatettem felülre

a kincset is egy kultuszminiszteri borítékban, amelyikben az adatott tudtomra, mennyi a könyvtárunk idei államsegélye. A segély rendesen annál kisebb, minél nagyobb a boríték. Az idei boríték különösen nagy volt, kényelmesen belefért a Petőfi, még rá is csavarhattam a tasak száját. S mivel éppen Petőfi-ünnepre kellett valahová utaznom, csak telefonon hagyhattam meg a könyvtárszolgának, hogy jöjjenek ki a könyvekért. Persze én a Jánost kértem meg, János az Andrásnak adott parancsot. András az Imrének adta tovább az ordrét, a vége az lett, hogy senki se jött ki a könyvekért. Amikor hazaértem, még mind ott találtam a jegesen, csak éppen a Petőfi-könyv nem volt ott a hegyükben.

Ki vitte el? Bizonyosan a markoláb, mert nem akadt tudója senki. Házam népe a vállát vonogatta, ők nem is látták. Ki járt itt, míg én odavoltam? Egy költő, egy nemzetgyűlési képviselő, meg a gázgyár pénzbeszedője. Eh, bolondság, azok nem élnek Petőfivel.

— Neköm volna valakire *vaksom*, — mondja mindentudó Borisunk. — De azért mögharagszik a tekintetős ur.

— Ki vele, Boris néni!

— Hát a varas-béka mögint itt ténfergött valamelyik röggel, az tőhette. De tudom, hogy neköm nem hisznek addég, még a szömmüket is ki nem lopja a rongyélus.

A varas-béka és a rongyélus alatt nem olyan mithológikus állat értendő, mint a markoláb. A kis ujságos-gyereket tiszteli így Boris néni, akivel a télen keveredtünk barátságba. Az istenadta karácsonykor is mezitláb hordta az ujságot. Megszántuk, adtunk neki egy pár rossz cipőt, — hát negyednapra megint csak mezitláb gázolta az őszszekásásodott havat, jeget.

— Hát te, te, hova tetted a cipőt?

— Nekiadtam a Jani bátyámnak. Ű külső munkára jár a gyárba, neki jobban köll.

Kerítettünk még egy pár rossz cipőt a magunkéból, aztán a jobb szomszédunktól is koldultunk egy párt, a bal szomszédunktól is, — hiába, csak nem tudtunk a gyereken segíteni. Annyi bátyja és nénje van neki, hogy azt az egész ucca se győzné meg cipővel. Így aztán, ha már fölruházni nem tudtuk a fiút, legalább tápláljuk. De amit kap, azzal el kell neki bálni a helyszinén, mert másképp azzal is az atyafisága töltözne.

Hát ilyen római jellem a varas-béka. Rá is mordultam Boris nénire, hogy a római jellemet ne sértegesse. Hanem ha a könyv elő nem kerül, akkor én mindenkinek leharapom a fejét a házban.

A könyv nem került meg, hanem harmadnapra találkozom a kapuban a varas-békával. Pattogatott kukoricát markolász egy papirstanicliból. Tulajdon abból a kul-

tuszminiszteri boritékból, amely a Petőfi-könyvnek szolgált védőburkolatul.

— Nini — csapok le rá hirtelen —, hát ezt hol vetted, te trifurcifer?

— Maguknál tanáltam a jegesön, — tömködte be sebesen a maradék csemegét. Azt hitte a csacsi, azt akarom elvenni tőle. De amugy eszébe se volt tagadni. Hiába, csak római jellem ez. A rómaiak voltak a világ legarcátlanabb tolvajai.

— Hát a könyv, ami benne volt?

— A könyv? Szép vers-olvasmányok voltak benne.

— Ugy? hát aztán melyik volt a legszebb; te?

Nem vettem volna rossz néven a varasbékának, ha azt mondja, hogy az, amelyik így kezdődik: Ugy jóllaktam, hogy még . . . De azt mondta, hogy a *Farkasok dala* volt a legszebb. Hát erre már egészen meg kellett enyhülnöm. A régi barát hangján kérdeztem meg tőle, hol van a könyv.

— Odaadtam két kifliért a péknek, aki a sarkon árul.

A péket lefüleltem én még aznap, csak-hogy a könyv már ő nála sem volt. Eladta a sógorának, a cipőpucolónak kétszáz koronáért.

— Ejnye, de sietett tőle megszabadulni. Gondolta, ugy-e, hogy lopott jószág?

— Nem gondoltam én, kéröm, sөmmit, de mikor láttam, hogy olyan röttentő szép

versek vannak benne, no, mondok, ez jó lössz a sógornak, mert az igön tanulmányos embör, nótákat is szörkeszt, mióta a Zurál-högybül möggyütt. Mert ott raboskodott az, kéröm, három álló esztendeig.

Mingyárt gondoltam, hogy ezzel a tanulmányos férfival baj lesz. Lett is, mert csak egy hét mulva sikerült elcsipnem, akkor is a duttyánban, ott is borközi állapotban. Nem akart a könyvről tudni sehogy sem. Azt mondta, hogy ha versre van szükségem, mond ő nekem ingyen, barátságból olyan daldarabot, hogy az másnak ötven koronát kóstál. És mingyárt el is mondta a Petőfi-könyvből azt a népdalt, amelyik így kezdődik: Elvennélek én, csak adnának . . .

— Szép daldarab ez, kéröm, már két kocsislegénynek is leirtam. Az egyik városi kocsis, a másik mög a csontgyárba van hivatalban, ha üsmeri.

— Azt mondja meg inkább, hol az a könyv, amiből ezt a szép daldarabot kiírta?

A plágiumot nemcsak akkor tagadja az ember, ha akadémikus, hanem akkor is, ha cipőpucoló. Csakhogy a cipőpucoló már a második spriccernél töredelmes vallomást tesz.

— Ezör koronát adott a könyvért a paker. Nem tudom a nevit, de mögtanálhatja a vasutnál arrul, hogy csókaszöme van neki. Ű is be vót törülközve, tudja, mikor mögvötte, mög én is. Minek ez egy pakernek?

mondok. Mert a paker is van annyi embör, mint a cipőpucoló, aszongya. Így oszt addég huzalkodtunk, még az üvé lőtt a könyv, enyim az ezres. Ugyan most mán az se az enyim, hanem ezé a jó emböré, aki ezt az egedetlen jó bort méri, verné el az isten a tüvit, de utrul-utra, annak a tőkének, aki termötte.

Egy hét mulva megkerült a csókaszemü paker. És amit ő mondott, az a leghihetetelebb ebben a történetben. Mert azt mondta, hogy ötezer koronáért adta el a könyvet egy aísóvárosi paprikás-gazdának.

Ő nevet is mondott, de azt én nem irom ki, mert hátha büntetésből nagyobbra mérik az adóját ennek az ősi virtustól elfajzott magyarnak? Pedig nem akarnék neki kárt tenni, mert nagyon jó szívvvel volt hozzám, mikor elmondtam neki, ki vagyok, mi vagyok, miben járok.

— Hát aztán igaz-e, hogy ötezer koronát adott azért a könyvért?

— Igaznak igaz — röstelkedett egy kicsit. — Tán becsapott vele a paker?

— Nem, nem csapta be. De hát nagy pénz az mégis.

— Hát ugy mondta, hogy annak az az ára, mert nagyon jelös irnok volt az a Petőfi. Verka látta a moziban is, nem győzte beszélni, hát azért vöttem mög neki a könyvet, mert nagyon lepködi az efélét, mióta az iskolából kitollasodott is.

— Akkor hát én nem is kaphatom már vissza a könyvet? Ugyan nem is én, hanem a könyvtár. Az a nagy ház a Tiszaparton.

— Tudom, a Kurturpalota. Voltam már benne én is. Láttam az Árpád apánk képét is. Szép az, hallja, csak csekélylöm. Hiszön Árpád apánknak a kisujja vastagabb löhető, mint egy mostani kapitánynak a dereka.

No, mondom, majd máskor esztetizáljunk, most hallgassuk ki Verkát, mi szándékban van a könyvvel.

Elvörösödött a lány, mingyárt láttam, hogy itt szerelem van jelen. Verka ismer egy valóságos irnok urat, az államot szolgálja és azt még Petőfinél is nagyobb irnoknak tartja. Verka még virágvasárnapján nekiadta a könyvet emléke az irnok urnak, tett bele szentelt barkát is.

Kedves derű fénylett föl az apa szemében, ahogy elbucsuztam tőle:

— Hát ilyenök a fiatalok, kéröm, mink is voltunk valaha ebbe a napba.

Az irnok urat már a hivatalában kerestem föl és úgy beszéltem vele, mint literátus emberrel. Ő is úgy válaszolt nekem.

— A kislánnyal már tisztában vagyunk, kérem. Az öregek se ellenzik. Husvétra is oda voltam hiva ebédre. De hát hogy menjek? Tisztviselőszöveget csak kapunk, de azt meg is kell varratni. Aztán nem volt egy

tisztességes nyakkendőm, a gallérom, a kezeltöm kirojtolva. Éppen itt a hivatalban olvasta valaki az ujságban, milyen nagy ára van most az ilyen régi Petőfi-könyvnek. Hát eladtam kérem, pedig majd elsülyedtem szégyenletemben. Harmincezer koronát kaptam érte, abból ruházkodtam ki husvétra.

— Kinek adta el?

— A paprikás Bergernek.

Az ám, mingyárt gondolhattam volna. A paprikás Berger csinál ilyen bolondokat. Pénze is, szive is van hozzá. Nagy gyűjtőszervezet van benne, aminek a könyvtár is látta már hasznát. Épp azért itt nem lehet ajtóstól rontani a házba. Ide diplomácia kell.

Összehívtam a hivatali munkatársaimat s elmondtam nekik a történetet, hogy mindenki beleadhassa az eszét. Hogy kell lábáról levenni a paprikás Bergert?

Ahogy tanácskozunk, jön a János szolga és jelenti, hogy keres egy ur.

Farkast emlegettünk, kert alatt járt. Ahogy kimegyek, a paprikás Berger nyújtja felém a hetek óta kergetett kincset.

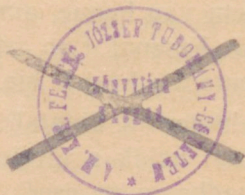
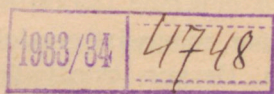
— Direktor ur, vettem valamit a könyvtárunknak. Első kiadásu Petőfi, ennek itt a helye.

És így került a halhatatlanság fényében tündöklő első magyar verskötet a falusi ház tájékaról a városi nagy könyvtárba. miután megitatta szépségeivel ur, paraszt, pro-

letár, mesterember, kereskedő konstruktív,
destruktív lelkét.

*

Mégis csak van itt Petőfi-kultusz, ha
maga Petőfi csinálja.

Lakkar, no 105

XA 162112

